

TERMÉKENY SZINERGIA

Minden nonprofit szervezet igyekszik sajátos, másoktól eltérő lehetőségeit kihasználva tenni azért a közösségért, amelynek támogatására létrejött. A Roma Education Fund¹ (REF) sincsen másképp ezzel, és keresi azokat a tevékenységi területeket, módszereket, amelyek eredményei igazolják a létezését. A roma fiatalok tanulási helyzete – nem csak Magyarországon – messze alatta marad a nem romák lehetőségeinek, mégis azt mondhatjuk, hogy egyre több roma fiatal utazik külföldre tanulni, szerez értékes diplomát vagy jó szakmát, egyre több diák érettségizik, és jelentősen megnőtt az óvodába járó roma kisgyerekek száma is.

A REF egy tizenhat országban működő nemzetközi alapítvány. A demokratikus játékszabályok, az alapvető és emberi jogokkal kapcsolatos nemzetközi szerződések, valamint a szokásjog tiszteletben tartása szempontjából különösen érdekes, hogy két nagyon különböző szervezet alapította hét évvel ezelőtt – a Roma Integráció Évtizede elindulásakor –: a Világbank és a Nyílt Társadalom Intézet.

Az Alapítvány küldetése, ahogyan a neve is utal rá, a romák oktatásának, tanulásának elősegítése, az oktatási folyamat során működő, keletkező és újratermelő egyenlőtlenségek ellensúlyozása, felszámolása. Az elmúlt tanévben az Alapítvány 1556 ösztöndíjas diákot támogatott a felsőoktatásban, összesen 1.863.102 euróval; több mint 11.000 óvodai beiratkozást segített (a legtöbb országban ez tandíjat is jelent); és több mint 6000 középiskolást segített mentorral és ösztöndíjjal.

Az ösztöndíjak és projekt támogatások mellett tanulmányokat rendelünk meg, és kutatásokat támogatunk, amelyek révén igyekszünk olyan oktatáspolitikai kérdésekre felhívni a kormányok és önkormányzatok figyelmét, amelyek segítenek abban, hogy a roma kisebbség hozzájusson a minden állampolgárt megillető oktatáshoz, valamint megteremtik a lehetőséget a sikeresebb teljesítményre és magasabb szintű oktatásban való részvételre. A roma gyerekek és diákok oktatását csak integráltan, vegyes összetételű osztályokban, tanulócsoportokban támogatjuk, mert ezt tartjuk a legeredményesebbnek a tanulás és az oktatási folyamatban újratermelő egyenlőtlenség leküzdése szempontjából egyaránt. Támogatunk minden deszegregációs törekvést, mert azt tapasztaltuk, hogy a minőségi oktatást csak integrált keretek között lehet biztosítani. Vannak ter-

mészetesen rendkívüli helyzetek, amikor a vegyes osztályok szervezése nem reális célkitűzés: elzárt hegyi falvakból Montenegróban nem lehet sok kilométert buszoztatni kis gyerekeket messze lévő integrált óvodába (bár vannak szervezetek, amelyek ezzel próbálkoznak).

Az Alapítvány szabadon dönthet a prioritásokról és a kuratórium rugalmasan alkalmazkodhat egy-egy ország, régió vagy a megváltozott politikai helyzet sajátosságaihoz. Amikor például Csehországban kötelezővé vált az óvodai oktatásban való részvétel, a REF abbahagyta az óvodai beiratkozás támogatását, de kampányt szervezünk a szülők körében, hogy megismerhessék a jogukat, az óvoda fontosságát, törvény adta lehetőségeiket, és minél több gyereket beírassanak. Vagy, amióta Romániában elkezdődött a napközihez, tanodához hasonló délutáni foglalkozások állami támogatása – részben a REF programjainak meggyőző eredményei miatt –, mi már nem indítunk ilyen programot, és forrásainkat más programok támogatására használjuk föl.

A Nyílt Társadalom Intézet hagyományosan civil szervezeteket támogat, és az emberi jogok érvényesítése a legfontosabb a számára. Nagy hangsúlyt fektet a társadalmi igazságosság szempontjára; arra, hogy a társadalmi, anyagi helyzettől függetlenül a gyerekeknek egyenlő esélyük legyen a minőségi oktatásban való részvételre. A helyi érdekképviselő, a helyi civil szféra megerősítése a közösségek igazságos és nyílt együttműködése az, ami a támogatási döntéseket elsősorban meghatározza. A Nyílt Társadalom Intézet fontosnak tartja, hogy a roma fiatalok a programok tervezésében, végrehajtásában és értékelésében is egyenrangú résztvevőként működhesse- nek közre.

A Világbank az érintett kormányokkal együttműködve, hitelezési, szakmai konzultációs és a tőkeáramlást segítő programjaival próbálja segíteni a kevésbé fejlett országokban a gazdasági növekedést. Kormányokkal dolgozik együtt, és általában nemzeti vagy régiós szintű közpolitikai programokat finanszíroz. A Világbank számára a fenntarthatóság, az oktatáspolitikai és a jogi környezet, valamint az intézményes keretek meghatározó fontossággal bírnak. A legtöbb programban, más szervezetekkel együtt, társfinanszírozóként vesz részt, közös végrehajtásban, közös értékelésben. Az alapító okirat szerint a Világbank és tisztviselői nem avatkoznak bele

az országok politikai ügyeibe, számukra semleges a kormányok politikai irányultsága. Döntéseiket alapvetően a gazdasági fejlődés elősegítésének és a szegénység visszaszorításának szempontjai szerint, azok mérlegelésével hozzák meg, nem politikai vagy ideológiai alapon. Csökkenteni a szegénységet – olvasható az egyszerű üzenet a Világbank washingtoni központja aulájának márványfalán – nagy kihívás. A kedvezményes kamatozású hitelek mellett a Bank számára nagyon fontos a magas színvonalú elemző és kutatómunka, ez az alapja a világméretű közpolitikai tervezésnek. A Világbank tanácsadással és technikai segítségnyújtással egészíti ki a hiteleket. Az adatok és a kutatási eredmények mindenki számára elérhetőek, a honlapon megtalálhatóak a kutatási és az elvégzett munkát szemléltető adatok, a Világbank publikációi ingyenesen letölthetőek.

2003-ban, Budapesten egyeztek meg a két szervezet együttműködéséről, és két évvel később – 2005-ben, a közép- és kelet-európai államok Uniócsatlakozása után – a két szervezet elnöke írta alá azt a dokumentumot, amelynek értelmében a Világbank és az OSI közös munkába kezdett az európai romák érdekében. A Roma Integráció Évtizede (Decade of Roma Inclusion) akkor indult el, amikor az Európai Unió keretein belülre kerültek az addig az európai periférián élő nagy roma közösségek. Az Évtizedet egy Szófiában rendezett konferencia indította, ahol az érintett országok kormányfői és a két alapító aláírta azt a korábban példa nélkül álló és elképzelhetetlen megegyezést, miszerint a Roma Integráció Évtizede alatt politikai elkötelezettséget vállalnak a kormányokkal együtt a romák jogainak érvényesítéséért, hogy javuljon a romák társadalmi-gazdasági helyzete, és lehetővé váljon a romák széles körű társadalmi integrációja. Az Évtized egy nemzetközi kezdeményezés, amely összehozza a kormányokat, a kormányközi és nem kormányzati szervezeteket, valamint a roma civil társadalmat, hogy együtt és együttműködve, gyorsabb és hatékonyabb megoldásokat kínálhassanak. Négy területen – a foglalkoztatás, az egészségügy, a lakhatás és az oktatás területén – vállaltak az aláírók, köztük az érintett kormányok, komoly előrelépést. Ígéretet tettek arra, hogy érezhető hatású intézkedéseket tesznek a szegénység, a hátrányos megkülönböztetés és a nemek közötti egyenlőtlenség ellen.

Eredetileg nyolc ország miniszterelnöke írta alá a nyilatkozatot a Roma Integráció Évtizedének elindításáról. Mára már tizenkét ország vesz részt a projektben: Albánia, Bosznia-Hercegovina, Bulgária, Horvátország, a Cseh Köztársaság, Magyarország, Macedónia, Montenegró, Románia, Szerbia, Szlovákia és Spanyolország. Ezekben az országokban

igen jelentős számban él roma kisebbség, és mindenhol – bár különböző mértékben – gazdaságilag és társadalmilag is hátrányos megkülönböztetés az osztályrészük. Mindegyik részt vevő ország nemzeti cselekvési tervet dolgozott ki, amely leírja az egyes területek céljait, de mutatókat, indikátorokat is megállapítanak a négy kiemelt területen. Új fejlemény, hogy Szlovénia és az Egyesült Államok megfigyelői státuszra tett szert. Az elmúlt években egyre több nemzetközi szervezet csatlakozott az Évtizedhez;² kiemelkedően fontos, hogy az Európai Bizottság is, és joggal lehet bízni abban, hogy ez előbb vagy utóbb az uniós források elosztására is hatással lesz.

A két igen különböző alapító elvei, céljai, kultúrája egyformán nyomot hagyott a REF működésén. A támogatott programok nagy többségében partnerek az oktatási intézményt fenntartó önkormányzatok is, amelyek ígéretet tesznek a program folytatására az alapítvány támogatásának befejeződése utáni időszakban. Támogatásunk feltétele, hogy roma szervezetek, illetve roma szakemberek és aktivisták vegyenek részt a projektek minden fázisában. A programokról részletes adatokat gyűjtünk, amelyek elérhetőek az alapítvány honlapján; az ösztöndíjas diákok listája éppen úgy, mint a nyertes projektek leírása.

Egy alapítvány érdeke, hogy megoszthassa tapasztalatait a kormányokkal, illetve önkormányzatokkal, de azt a kormányoknak és önkormányzatoknak kell eldönteniük, hogy szándékukban áll-e a civil szférával együtt dolgozni vagy nem. Tudjuk, hogy ott működnek jobban a dolgok, ahol egyeztetések, kutatási eredmények és tapasztalatcserék után döntenek a közpolitikai irányvonalokról és a megvalósítás eszközeiről is. A Roma Oktatási Alap nem politizál, pártpolitikai preferenciái nincsenek, nem tüntet, mindig a konstruktív együttműködés alapján áll. Elküldjük az oktatási, szociális ügyekért felelős minisztereknek a szakvéleményünket, de nem adunk át petíciót a minisztérium épülete előtt. Nem csupán azért, mert ez nem egyezik meg az alapítók, különösen a Világbank munkatílusával, hanem azért sem, mert nem szeretnénk, ha a roma oktatás terén kitűzött céljaink megvalósítása során bármilyen irányultságú kormány úgy vélné, hogy vele vagy az ellenzékével vagyunk jobb viszonyban. Mivel hosszú távra tervezünk, nagyon fontos, hogy minden kormányzattal fenntartsuk az együttműködést biztosító munkaviszonyt. Ugyanez a helyzet a városok, falvak polgármestereivel: nem nézzük, hogy melyik politikai párt képviselői, csak azt, hogy színvonalas, és lehetőleg deszegregált óvodába, iskolába járjanak a roma gyerekek a körzetükben – olyanba, amilyenbe a többségi társadalom gyerekei is járnak. És ahol

eredményesen segíthetünk az oktatás minőségén, ott persze minden gyereknek jobb lesz, nem csak a romáknak.

A REF is azok közé az alapítványok közé tartozik, amelyeknek sok feladatot adnak a nagy nemzetközi szervezetek, a nagykövetségek, illetve az Európai Unió különböző részlegei álláspontjuk kialakításakor, illetve árnyékjelentéseik készítésekor. Általában interjúkat készítenek a munkatársakkal, a kuratórium tagjaival, vagy a dokumentumaik kommentálására kérnek fel bennünket. Ezeknek a dokumentumoknak a legtöbb esetben szélesebb a kontextusa és a tárgya, nem csak a romák oktatásáról van többnyire szó bennük, hanem az egészségügyről, a lakhatásról, illetve a foglalkoztatási és a szociális helyzetről is. Ennek ellenére gyakran megjelenik a véleményünk a végső dokumentumban, sőt, ritkán tapasztaltuk, hogy ne vennék figyelembe az általunk mondottakat.

Más a helyzet a kormányoknak végzett hasonló munkánk hatékonyságával. Ilyenkor – akár hivatalosan, akár nem hivatalosan kapunk meghívást a véleményalkotásra, monitoringra – nincsen garancia arra, hogy komolyan veszik a meglátásainkat. Sokszor előfordult már, hogy a kormányok meghívják az egyeztetésre bennünket, de később nem veszik figyelembe a kutatások eredményeit vagy a REF széles körű tapasztalatait. Szerencsére, van sok jó tapasztalatunk is, egyre több olyan kormánnyal kerülünk kapcsolatba, amellyel érdemi beszélgetésre van lehetőség. Jó hír, hogy egyre több szervezet csatlakozik a Roma Integráció Évtizede céljaihoz, és egyre több politikus is belátja, hogy céltalan, helytelen és veszélyes a kirekesztés politikájának és gyakorlatának folytatása. Talán néhány évtized, belátható idő alatt kialakulhat a régióban egy számottevő roma középosztály, amely számonkéri emberi jogait, és amely maga tesz majd a romák oktatási és tanulási egyenlősége érdekében. Nyilvánvaló párhuzam az amerikai feketék példája: jelenleg is folyik egy komoly kutatás, Jack Greenbergnek, a Columbia Egye-

tem jogi kara professzorának vezetésével, amely a kelet-európai romák szegregációját, illetve deszegregációját hasonlítja össze az amerikai polgárjogi mozgalom történetével és hasznosítható tapasztalataival. Greenberg részt vett a híres Brown kontra Board of Education-perben az amerikai Legfelső Bíróság előtt, amely mérföldkő volt az amerikai feketék iskolai deszegregációjának történetében. Már Kelet- és Közép-Európában is vannak roma parlamenti képviselők, az Európai Parlamentnek is vannak roma tagjai; talán nem volt egyedülálló, megismételhetetlen, ami az amerikai feketék iskolai oktatásával kapcsolatban, illetve annak révén történt.

A sok csalódás ellenére biztosnak tűnik, hogy a sok párhuzamosan folytatott próbálkozás, kísérlet, újra meg újra indított program, a meggyőzés, az érvelés, a kétségbeejtő helyzet ellenére tanúsított kitartás és türelem nem hiábavaló. A példák lassan terjednek, és bátorítást is nyújtanak. Az anyagi támogatás és az elvi kiállás együttesen bontja le, ha nagyon lassan is, ha nagy nehézségek közepette is, a közösségeket elválasztó falakat. A különböző alapítványi kultúrák, az eltérő megközelítések termékeny szinergiához vezetnek: nem gyengítik, hanem erősítik egymást. Egyszerre kell megnyerni a civil társadalmat és a helyi, országos döntéshozókat ahhoz, hogy áttörést lehessen elérni ezen a mindannyiunk jövője szempontjából meghatározó fontosságú területen.

JEGYZETEK

1. Lásd: www.romaeducationfund.org
2. United Nations Development Program, Council of Europe, Council of Europe Development Bank, Contact Point for Roma and Sinti Issues, European Roma Information Office, European Roma and Traveller Forum, European Roma Rights Centre, UN-HABITAT, UNHCR, United Nations Children's Fund (UNICEF), World Health Organization (WHO).